

Térszemlélet a doktori képzésben – Regionális tudományok a doktori képzésben

Spatial approach in PhD schools – Regional sciences in PhD schools

TÖRŐCSIK MÁRIA, SZONTÁGH KRISZTINA

TÖRŐCSIK Mária: egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Intézet, Pécs; torocsik@ktk.pte.hu

SZONTÁGH Krisztina: PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs; k.szontagh@gmail.com

Mária TÖRŐCSIK: professor, Institute of Business Administration, University of Pécs; torocsik@ktk.pte.hu

Krisztina SZONTÁGH: PhD student, Doctoral School of Regional Policy and Economics, University of Pécs; k.szontagh@gmail.com

A regionális tudományok tudományági sokszínűsége

A térszemlélet egyre több tudományterület közelítésében jelenik meg. Krugman (1995) új irányzata szerint a közgazdaságtan azon célján túl, hogy megmagyarázza azt, hogy a gazdaság rendszere miként felel a »mit«, a »hogyan«, valamint a »ki számára« kérdéseire, megjelenik a »hol« kérdésköre is (Varga 2006, 7.). A tér fontosságának jeleként értelmezzük, hogy hazánkban viszonylag rövid idő elteltével intézményesültek a regionális tudományok, tudásbázisuk gazdagítására kutatóintézetek jöttek létre, folyóiratok jelentek meg, doktori iskolák programjaként is választhatóvá vált a diszciplína. A térhódítás különféle metaszetekben vizsgálható, mi az intézményesülés egyik fontos megnyilvánulási formáját, a doktori iskolák létrejöttének folyamatát, a doktori iskolák közötti együttműködést elemezzük.

A regionális tudományoknak több tudományág is kiindulópontot adott, interdiszciplináris jellege a kezdetektől meghatározó. „A regionális ismeretek oktatásának kezdetei a gazdaságföldrajz keretében az ötvenes évekre (Markos György professzor) nyúlnak vissza. Önálló szakképzés formájában az MTA Regionális Kutatások Központja és a Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának

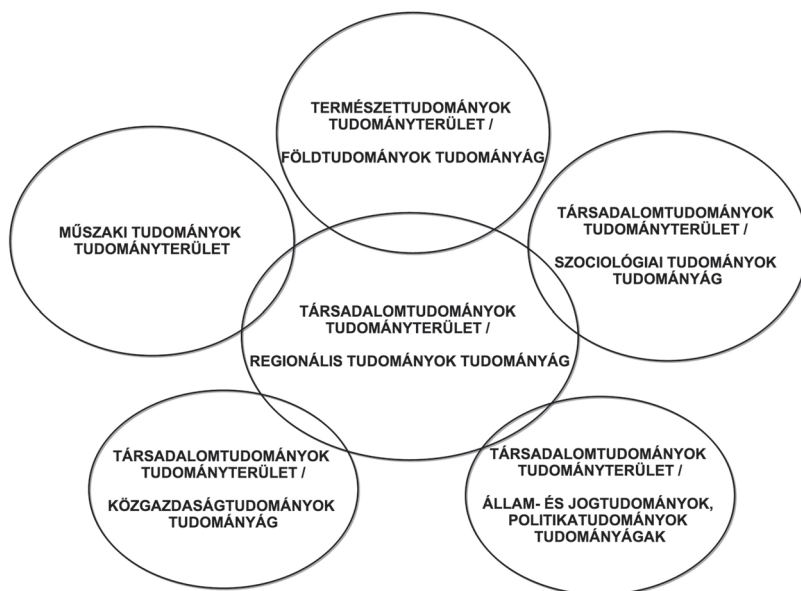

együttműködésében egyetemi szinten, posztgraduális képzés keretében 1989-ben kezdődött el, és ezt követően 1994-ben indult be a graduális, 1995-től kezdve pedig a PhD képzés” (Buday-Sántha 2000, 165.).

A térkutatások közül a regionális tudományok tudományterületi és tudományági sokszínűsége mutatnak, egyszerre próbálnak elkülönülni a határtudományoktól és beépíteni azok eredményeit. „A regionális tudomány tárgya elkülönül az alkotó diszciplínák tárgyaitól, mivel abban a térbeliség, a területi jelleg lesz az egyedüli meghatározó” (Lengyel, Rechnitzer 2004, 19.). Az 1. ábra az idézett szerzőpáros ilusztrációján alapul, tudományterületi és tudományági besorolás szerint részletezi a regionális tudományok alkotóelemeit (a tudományági és tudományterületi meghatározásoknál az Országos Doktori Tanács – <http://www.doktori.hu> – kategóriáit vettük alapul). Az ábra szerint a regionális tudományok eredményei több tudományterület és tudományág kombinatív együttgondolkodásának eredőjeként értelmezhetők. Nézzünk néhány példát arra, hogy milyen, a vizsgált tudományterületet és kapcsolódási pontjait jól magyarázó publikációk jelentek meg az elmúlt időszakban, fémjelezve a diszciplína főbb kérdéseit, beágyazódásának jeleit.

Lengyel Imre és Rechnitzer János 2004-ben rendszereztek a regionális gazdaságtan kialakulásában szerepet játszó tudományterületeket (Lengyel, Rechnitzer, 2004). A regionális tudományok módszertani magja szerintük a társadalomtudo-

1. ábra: A regionális tudományok tudományág sokszínűsége
The academic diversity of regional sciences as a discipline

Forrás: Lengyel, Rechnitzer 2004, 21. alapján.

mányokban eredeztethető, legfontosabb jellemzője az, hogy a térben zajló folyamatokat komplexen igyekszik kezelni. 2006-ban a regionális tudományok helyzetét, létjogosultságát Mészáros Rezső (2006) Rechnitzer János (1996), Nemes Nagy József (1998) és Horváth Gyula (1999) meghatározó tanulmányai alapján összegezte. 2008-ban megjelent Illés Iván *Regionális gazdaságtan – területfejlesztés* című könyve, amely a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatói számára tankönyvként szolgálva mutatta be a regionális gazdaságtan körébe tartozó fogalmakat és folyamatokat, a címből adódóan a területfejlesztést helyezte előtérbe (Illés 2008). 2009-ben Lengyel Imre és Rechnitzer János szerkesztésében megjelent a regionális tudomány két évtizedének összefoglalása (Lengyel, Rechnitzer 2009), amelyben a területi irányítás, az intézményrendszer vizsgálata kapott kiemelt szerepet. Lengyel Imre például a regionális versenyképességről írt, melyben többek között azt indokolta, hogy miért használják egyre gyakrabban a versenyképesség fogalmakörét. Megfogalmazta azonban azt a kritikát is, hogy nagyon hosszú időnek kellett eltelnie, mire az érdeklődés középpontjába került a „hol” kategóriája (Lengyel 2009).

Berényi Dénes egy tanulmányában felhívja a figyelmet a Nobel-díjas Rudolf E. Peierls interdiszciplináris szemléletére: *„A legkiválóbb eredmények közül sokat éppen olyan emberek értek el, és fognak is elérni, akik áthágják a tudományágak konvencionális felosztását, és akik hajlandók használni egy adott tudományterületen azokat az ötleteket, fogalmakat és eszközöket, amelyek egy másikon fejlődtek ki”* (Berényi 2011, 340.).

Magyarország térszerkezetének modernizálásában, a regionális versenyképesség fejlesztésében a regionális kutatásoknak kiemelkedő jelentőségük van, Lengyel Imre 2010-es vitaindító tanulmányában kifejtette, hogy a földrajzi tér és az új társadalmi tér integrált szemléletű kezelése vitathatatlan fontossággal bír (Lengyel 2010).

Megállapíthatjuk tehát, hogy a térszemlélet növekvő jelentőségű a valós világban elérhető eredményességben, ezt képviselik a regionális tudományok meghatározó szerzői. Nem tagadják ugyanakkor, hogy a tudományterületek gyökerei más tudományterületekből fejlődtek ki, ezek adják az interdiszciplináris megtermékenyítő hatást.

Fejlődéstörténeti áttekintés a regionális tudományi doktori iskolákról

A magyar doktori képzés 1992-ben indult, először a doktori programok ideiglenes, majd 1994-től végleges akkreditálásával. A doktori programok helyébe 2001 januárjától a doktori iskolák léptek, amelyeket a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) előbb ideiglenesen, majd túlnyomó többségükben véglegesen akkreditált. A doktori képzésre vonatkozó, jelenleg érvényes jogsza-

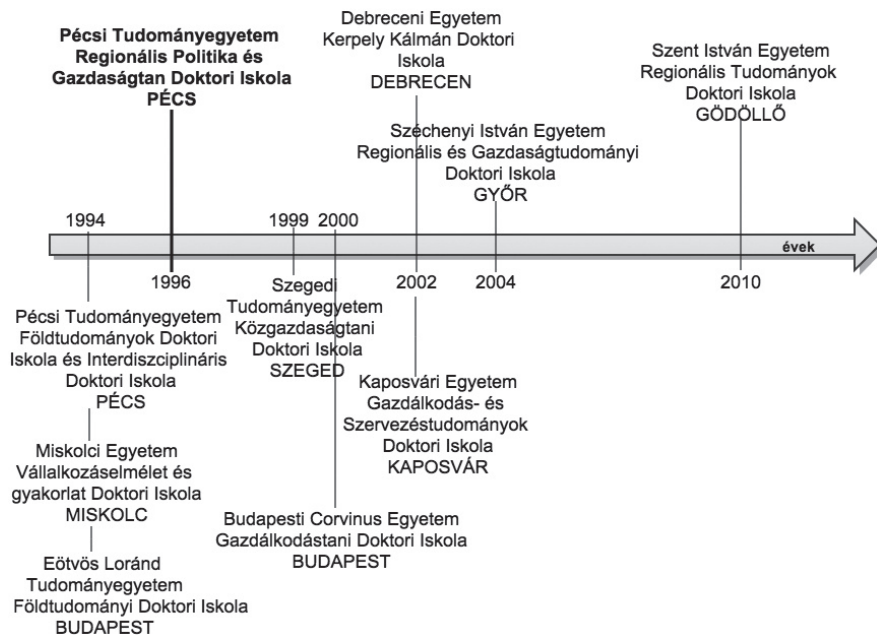
bályok közül kiemelendő a felsőoktatási törvény 81. § 1. és 4. bekezdése, amelyek szerint a MAB jóváhagyja a doktori iskolák működését, és dönt arról, hogy az egyetem mely tudományterületen, azon belül mely tudományágban folytathat doktori képzést, ítélni oda doktori fokozatot. Emellett a MAB legalább nyolcvenként hitelesíti az iskolák minőségét, és ha azt állapítja meg, hogy a képzés színvonala miatt a doktori iskola programjai nem felelnek meg a képzési célnak, dönt az iskola működésének felfüggesztéséről. A jogi környezet változásával párhuzamosan a MAB a doktori programok, majd a doktori iskolák pályázati előírásait és a pályázatok elbírálási szempontjait is közzétette, végül 2002. június 28-án lezárta a magyar doktori iskolák akkreditációját. A korábban már ideiglenes akkreditációt kapott, valamint az időközben új, előakkreditációt kért doktori iskolák pályázatainak pozitív elbírálása eredményeképpen 2002 szeptemberétől Magyarországon 145 doktori iskola működött (Róna-Tas 2003).

A doktori iskolák közül azokat választottuk ki, amelyek területi kutatásokat folytatnak (továbbiakban „térszemléletű doktori iskolák”), a szűkítés során gondolatébresztő volt Czirfusz Márton (2012) tanulmánya is. A doktori iskolákat két lépésben válogattuk ki. Elsőként a doktori.hu adatbázisából kiválasztottuk a regionális tudományok tudományterülettel rendelkező doktori iskolákat. Második lépésként e doktori iskolák vezetőivel folytatott szakértői mélyinterjúk tapasztalatai alapján bevontunk a vizsgálati körbe néhány jelentős agrártudományi, földtudományi, gazdálkodástudományi és közgazdaság-tudományi doktori iskolát is. A kutatásban nem tértünk ki azokra a kutatási területekre, amelyek nem a doktori iskolákban folynak, valamint amelyek az adott régiót érintik, de mégis más régiókban folynak.

Az első feltétel alapján 2011-ben a 167 akkreditált doktori iskola közül kimondottan a regionális tudományokban 4 egyetem 4 doktori iskolája képviselteti magát. Regionális tudományok doktori iskolák Dél-Dunántúlon 1996-tól a Pécsi Tudományegyetemen a Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Észak-Alföldön 2002-től a Debreceni Egyetemen a Kerpely Kálmán Doktori Iskola, Nyugat-Dunántúlon 2004-től a Széchenyi István Egyetemen a Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola és Közép-Magyarországon 2010-től a gödöllői Szent István Egyetemen a Regionális Tudományok Doktori Iskola.

A doktori iskolák vezetőivel készített mélyinterjúk kutatásból kiderült, hogy a regionális tudományokon kívül további doktori iskolák kutatási és együttműködési tevékenységébe is beépült a térszemlélet. Ebbe a kategóriába tartozik Dél-Alföldön a Szegedi Tudományegyetemen a Közgazdaságtani Doktori Iskola, ahol a képzés 1999-ben kezdődött, Dél-Dunántúlon a Kaposvári Egyetemen 2002-től a Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, a Pécsi Tudományegyetemen 1994-től a Földtudományok Doktori Iskola és az Interdiszciplináris Doktori Iskola, Észak-Magyarországon a Miskolci Egyetemen 1994-től a Vállalkozásemélet és gyakorlat Doktori Iskola, Közép-Magyarországon a Budapesti Corvinus Egyetemen 2000-től a Gazdálkodástani Doktori Iskola és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1994-től a Földtudományi Doktori Is-

2. ábra: A térszemléletű doktori iskolák alapításának kronológiája
The evolution of doctoral schools in regional sciences

kola. A dátumok a képzés kezdetének évét jelzik a doktori.hu adatbázisa alapján. A kapott információk alapján a 2. ábrán a kutatási és együttműködési tevékenységükben térszemléletet követő doktori iskolák fejlődéstörténetét vázoltuk fel.

A kezdeti szakaszban jellemzően földtudományi doktori iskolák láthatók, majd a specializáltabb, tisztán regionális tudományi doktori képzés úttörője, a Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola következik. A következő szakaszban főként gazdálkodástani doktori iskolák jöttek létre, a sort hosszú szünetet követően a gödöllői Regionális Tudományok Doktori Iskola zárja.

Térszemlélet a doktori iskolák kutatásaiban

A vizsgált doktori iskolákban a regionális tudományok sokszínűsége az egyes doktori iskolák kutatási irányának egyediségében is megmutatkozik. Kutatásunk azt mutatta, hogy a doktori iskolák kulcsszereplőinek, vagyis vezető oktatóinak tevékenysége, tudományos szemlélete nagy hatást gyakorol az intézmény tudományos irányultságára. Jellemzően az iskolavezető által képviselt kutatási területek köré szerveződik a doktori iskola, ez határozza meg profilját és aktivitását. A doktori iskolák kutatásaira komoly hatást gyakorol még az

1. táblázat: Területi kutatások a doktori iskolákban
Regional research in the doctoral schools

<i>Doktori iskola és vezetője neve</i>	<i>A területi kutatások megjelenése a doktori iskolában</i>
<p>Debreceni Egyetem, Kerpely Kálmán Doktori Iskola (társadalomtudományok, regionális tudományok) <i>Dr. Rófi Mónika, egyetemi tanár, az Alumni Központ vezetője</i></p>	<p>Határon túli együttműködések vizsgálata, a magyar–román együttműködésekre koncentrálva, ukrán kapcsolódási pontokkal kiegészítve. Az iskola kutatási irányultságát befolyásolja a területi elhelyezkedéshez kapcsolódó történelmi múlt is.</p>
<p>Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola (természettudományok, földtudományok) <i>Dr. Nemes Nagy József, egyetemi tanár, a Regionális Tudományi Tanszék vezetője</i></p>	<p>A hallgatók egy része a regionális tudományok területén kutat, másik része tisztán földrajzos témában folytatja kutatásait. Az átalakult képzési folyamatban jelent meg az egyetemen az általános terület- és településfejlesztés, valamint a regionális tudományok, annak elméleti és módszertani kérdéseivel. A doktori iskolába érkező hallgatók már a graduális képzés során megismerhették a regionális tudományok alapjait. Az 1990-es évek közepétől jelent meg az iskola kutatásaiban a területiség.</p>
<p>Kaposvári Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola (társadalomtudományok, gazdálkodás- és szervezéstudományok) <i>Dr. Udovecz Gábor, egyetemi tanár, a doktori iskola vezetője</i></p>	<p>Az iskola fő kutatási profilja nem a regionális tudományokra épül, bár azokat szervesen áthatja. A hallgatók kutatják a vállalkozások, a vállalkozókészség területi differenciáit, a különböző európai projektek regionális hatásait. A doktori iskola kutatási szemléletét és módszertanát a marketingtudományok jelentősen áthatják, amely jelenség a regionális kutatásokban hangsúlyos.</p>
<p>Miskolci Egyetem Vállalkozásemélet és gyakorlat Doktori Iskola (társadalomtudományok, gazdálkodás- és szervezéstudományok) <i>Dr. Szintay István, egyetemi tanár, a doktori iskola vezetője</i></p>	<p>A regionális tudományok és vidékfejlesztés számos kutatás alaptémáját jelenti. A tantárgyi összetételben is komoly szerepet kapnak a regionális tudományok. A geográfus szakemberek is hangsúlyosan foglalkoznak a regionális tudományokkal. A turizmus gazdasági kérdéseiben gyakran előtérbe kerülnek a regionális tudományok.</p>
<p>Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola (társadalomtudományok, regionális tudományok) <i>Dr. Buday-Sántha Attila, egyetemi tanár, a doktori iskola korábbi vezetője és Dr. Varga Attila egyetemi tanár, a doktori iskola jelenlegi vezetője</i></p>	<p>A szakmai alapok letételében az MTA KRTK RKI (volt RKK) szakemberei, kutatói jelentettek elengedhetetlen segítséget. A környezet-gazdaságtanban például benne foglaltatnak az agrártudományok, a vidékfejlesztés és a területfejlesztés ismeretei. Az iskola szoros kapcsolatban van az MTA KRTK RKI-vel (volt RKK), és az ország különböző területeiről sok neves oktató, kutató vesz részt a regionális tudományok doktori oktatásában.</p>

Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola (társadalomtudományok, regionális tudományok) <i>Dr. Rechnitzer János, egyetemi tanár, a doktori iskola vezetője</i>	A doktori iskola multidiszciplináris társadalomtudományi doktori iskolaként jelent meg, majd 2008-ban a regionális tudományok tudományág előtérbe került. A doktori iskola a gazdasági folyamatokra fókuszál, a kelet-közép-európai térséget tekintve kutatási térségének.
Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtani Doktori Iskola (társadalomtudományok, közgazdaságtudományok) <i>Dr. Lengyel Imre, egyetemi tanár, a doktori iskola vezetője</i>	A doktori iskolában a regionális tudományok a gazdaságfejlesztés területén jelentősek. A regionális politikán belül a gazdaságfejlesztés dominál.

iskola elhelyezkedése, amelyet értelmezhetünk mind az adott gazdasági térben, mind a földrajzi térben, sőt az adott intézményi struktúrában is – az intézményi struktúrában való elhelyezkedésen az iskola egyetemi karhoz vagy tudományos centrumhoz való tartozása értendő. A térszemléletű doktori iskolák esetében kiemelkedő jelentőségű az MTA Regionális Kutatások Központjával (jelenleg: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete) kiépített kapcsolat, mert ez a térszemléletű kutatások tudományos nivójának megalapozását biztosíthatja a doktori iskolák számára. Az 1. táblázatban összefoglaltuk, hogy a nyolc szakértői mélyinterjú során az iskolavezetők szerint milyen értelemben jelenik meg a területiség, a regionalitás doktori iskolájuk kutatási témáiban. (Az interjúk a doktori iskolák vezetőivel, személyes felkereséssel történt; a beszélgetésekről hangfelvétel, majd jegyzőkönyv készült.)

A szakértői mélyinterjúk elkészítése során célunk az volt, hogy minden olyan (elsősorban társadalomtudományi) doktori iskola vezetőjéhez eljussunk, amely iskolában területi kutatásokat végeznek. A táblázatban a doktori iskolák neve mellett a doktori.hu adatbázisa alapján a tudományterületi és tudományági besorolás található. Kutatásunk szerint a területiség különféle tudományágakban jelenik meg a társadalomtudományok tudományterületen belül, de egyéb tudományterületek tudományágaiban is megfigyelhető térszemléletű kutatási irány. Ilyenek például a társadalomtudományokon belül a gazdálkodás- és szervezéstudományok, a közgazdaságtudományok, a politikatudományok és a regionális tudományok tudományágai. Kapcsolódó tudományterületek az agrártudományok és a természettudományokon belül a földtudományok tudományág.

A táblázaton és kutatási fókuszunkon ugyan túlmutat, de fontos rögzíteni, hogy a térszemlélet megjelenik még a társadalomtudományok tudományterületen belül a szociológiai tudományban, a természettudományok tudományterületen belül a matematika- és számítástudományok tudományágban, a műszaki tudományok tudományterületen belül az építő- és építészmérnöki tudományágakban, az informatikatudományok tudományágban, a katonai-műszaki tudományok tudományágban és a közlekedéstudományok tudományágban is.

A doktori iskolák kutatási területeiben – a szakirodalmi kutatások térszemléletre vonatkozó megállapításai és az interjúk alapján – tudományterületi és tudományági összekapcsolódás egyaránt jellemző.

Tudományos együttműködések

A doktori iskolák közötti tudományos együttműködések vizsgálatát két lépcsőben folytattuk le. Elsőként a doktori iskolák közötti tudományos együttműködések jellegéről, annak szorosságáról kérdeztük meg a doktori iskolák vezetőit a szakértői mélyinterjúk során. Második lépésként a doktori.hu adatbázisa alapján megvizsgáltuk a törzstagok doktori iskolákhoz fűződő tudományos együttműködésének irányait és típusait.

A vizsgálatok alapján a doktori iskolákban a személyi jellegű együttműködések jellemzőbbek, mint az intézményi együttműködések. Egymás kölcsönös szakmai elismerése személyenként és intézményenként egyaránt példamutató. A doktori iskolák együttműködése személyes és a doktori iskolák közötti együttműködések túl további intézményi kapcsolatokban is megvalósul. Meghatározó például a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Tudományi Bizottsága, az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete, amelyek elnökei, tagjai, munkatársai többek között a felsorolt doktori iskolák munkájában is részt vesznek. Ezen kívül a doktori.hu adatai szerint a doktori iskolák törzstagjai saját egyetemükön több doktori iskolában is végeznek oktatói, témavezetői tevékenységet, de más egyetemek doktori iskoláival közös oktatásban, témavezetésben, témakiírásban csak ritkábban működnek együtt (főképp időhiány okán).

A doktori iskolák között a legintenzívebb tudományági együttműködés a Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola és a Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola között figyelhető meg. Azt is vizsgálhatjuk, hogy a doktori iskolák törzstagjainak intézményi együttműködései összességében milyen mértékűek. Az adatok alapján a Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolája mutatja a legnagyobb együttműködési intenzitást, amelyet a Szegedi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Doktori Iskolája követ. Az intézmények közötti tudományos együttműködések intenzitását általában a doktori iskolák vezetőjének szemlélete és a doktori iskola pénzügyi háttere határozza meg.

A szakértők mindezen összekapcsolódások ellenére egyértelműen hiányolják a közös projektekben való együttműködések, amelyek mélyíthetnék az intézményi kapcsolatokat, megszüntethetnék a kapcsolatok esetlegességeit.

A hallgatók tudományos együttműködései

A kutatás során megvizsgáltuk a térszemléletű doktori iskolák PhD-hallgatóinak együttműködésekre vonatkozó véleményét is. Célunk az volt, hogy hallgatói fókuszcsoportos vitákat szervezve összegyűjtsük a véleményeket a hallgatói kapcsolatépítésről, együttműködésről. A 2. táblázatban összefoglaltuk, hogy az országban mely doktori iskolában hány hallgató részvételével szerveztünk fókuszcsoportos vitákat 2013-ban. Általában kisebb létszám volt jellemző, mert meglehetősen nehéz volt aktivizálni a hallgatókat, főképp úgy, hogy ebben kevés szervezési segítségre számíthattunk. Ennek ellenére a legfontosabb doktori iskolákból meghatározó véleményeket gyűjthettünk, amelyekből konklúziókat vonhattunk le.

A fókuszcsoportos viták szervezése során a hallgatói részvétel meglehetősen alacsony volt, ami több tényezőre is visszavezethető. A meghirdetett vitákra főként nappali doktori képzésben résztvevő hallgatók jöttek el, bár a viták időpontját igyekeztünk úgy szervezni, hogy a levelező képzésben részt vevő hallgatók is képviseltethessék magukat (azokat a napokat jelöltük ki, amelyeken a hallgatók elvileg órát látogattak). Ennek ellenére nagyon kevés levelezős hallgató jött el a vitákra. A doktori képzések nagymértékű lemorzsolódási arányára utalhat, hogy a nappalis hallgatók közül csak azok jöttek el, akik valóban aktívan dolgoznak a fokozatszerzésen, őket érdekelte a téma komolyabb mértékben. A viták kezdetén a hallgatók enyhén ellenségesek voltak, majd amikor egyértelművé vált számukra, hogy segítő szándékú kérdéseinkkel ténylegesen a doktori képzésről alkotott véleményüket szeretnénk megismerni, örültek a lehetőségnek, hogy meghallgatják őket.

2. táblázat: A hallgatói fókuszcsoportos megbeszélések létszámadatai

Data about focus groups with PhD students

<i>A fókuszcsoportos vita helyszíne, a doktori iskola neve</i>	<i>A fókuszcsoport létszáma</i>
Debrecen	6 fő
Debreceni Egyetem, Kerpely Kálmán Doktori Iskola	
Budapest	5 fő
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola	
Kaposvár	7 fő
Kaposvári Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola	
Miskolc	5 fő
Miskolci Egyetem, Vállalkozáselmélet és gyakorlat Doktori Iskola	
Pécs	9 fő
Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola	
Győr	4 fő
Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola	
Szeged	5 fő
Szegedi Tudományegyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola	

Amikor a doktori iskolák hallgatóit a hallgatók közötti együttműködések-ről kérdeztük, jellemzően problémákat és akadályozó tényezőket említettek. A hallgatók úgy tapasztalták, hogy egymástól elszigetelt módon kutatnak, nem tudnak egymás kutatásairól sem évfolyam-, sem országos szinten. A kutatási témán túl személyesen is kevésbé ismerik a többi hallgatót. A közös konferenciák és nyári táborok – ha vannak – ugyan árnyalják a képet, de a hallgatóknak jellemzően nincsenek kiépült kutatói kapcsolataik. Tapasztalati tőke szempontjából fontosnak tartanák a végzett hallgatókkal való kommunikációs csatornák kialakítását, erre viszont kialakult gyakorlatot nem tudtak említeni. A hallgatók praktikusnak tartanák, ha a tanórák – szervezés okán kialakult – „üresjárataiban” vagy legalább a kezdetekkor a doktori iskolák informális találkozási lehetőségeket kínálnának. Pozitív példa az Eötvös Loránd Tudományegyetem Földtudományi Doktori Iskola hallgatói összefogása. Itt a hallgatók klubot hoztak létre egymás munkájának elősegítésére; a bizalmi kapcsolat személyes ismeretségeken és rendszeres találkozásokon alapul. Találkozóikon a hallgatók kutatási témáikat közösen véleményezik és hozzászólásokat, szakirodalmi ajánlásokat fogalmaznak meg egymás számára. Ezekben az alkalmakon kizárólag hallgatók jelennek meg, önszerveződő módon. Általánosságban megállapítható volt a beszélgetésekből, hogy a kutatási eredmények feltétele csak kismértékben jelentkezik a hallgatók körében, ami ennek a tudományos generációnak akár óriási előnye is lehet, megkönnyítve körükben a munkamegosztás gyakorlatának létrejöttét.

A doktori iskolákban a helyi együttműködés jellemzően a tantárgyi követelmények és a fontosabb információk megosztásában nyilvánul meg, a hallgatók legfőbb kommunikációs csatornája jellemzően a közös levelezőlista. A helyi szintű együttműködések eredményeként a hallgatók esetenként a költségek megosztása érdekében együtt utaznak konferenciákra, de a társszerzős konferencia-előadások száma elenyésző. Nem jellemző a közös publikáció sem, főleg a témák szerteágazó volta miatt.

Jelenleg a hallgatók legfontosabb helyi szintű kapcsolatai a konzulens és a doktori iskola adminisztrátora. A hallgatók nehezményezik, hogy a helyi szintű kapcsolatok elmélyítésére nem kapnak konkrét segítséget, nincs ismeretük a helyi kutatási témákról, továbbá nem vagy csak nehezen tudnak kutatási projektekhez csatlakozni. A helyi együttműködésekre jellemző, hogy a nappalis hallgatók között kiterjedtebb a kommunikáció, mint a levelezős hallgatók között: a nappalis hallgatók személyes ismeretségei kiépültebbek a gyakoribb találkozási alkalmak miatt. Az országos szintű hallgatói kapcsolatok építésében jelenleg a legnagyobb közreműködő szervezet a Doktoranduszok Országos Szövetsége.

A hallgatók a tudományos együttműködések hallgatók közötti együttműködéséért értelmezik, igénylik az együttműködések számának és formáinak növelését. Az együttműködések végső célja alapvetően a sikeres fokozatszerzés. A hallgatók jelenlegi legfontosabb együttműködési formái a vizsgafelkészülés során a kölcsönös segítségnyújtás, a publikálásban a konzulenssel való együtt-

működés, az információszerzésben pedig az informálódás a felsőbb évfolyamok hallgatóitól és a doktori iskolák adminisztrátoraitól. A fókuszcsoportos vitákon elhangzottak szerint a jelenlegi együttműködési formák szűk körűnek bizonyulnak.

Összegzés

A doktori iskolák tudományos kutatásaiba egyre inkább beépül a területi szemléletmód. A tisztán térszemléletű doktori iskolák meghatározása nem egyszerű, hiszen a térszemlélet számos tudományterület tudományágát érinti. A doktori iskolák kutatási témái rendkívül összetettek, hiszen a doktori iskolák törzstagjainak tudományos háttere sokszínű. Ennek eredményeként a doktori iskolák által kínált kutatási témák palettája tudományterületi és tudományági besorolás szerint is interdiszciplináris, ami lehetőséget jelent az intézményeken belüli és az intézmények közötti tudományos kapcsolódási pontok megtalálására.

Tanulmányunkban a tudományos együttműködéseket vizsgáltuk intézményi és hallgatói megközelítésben. Az egyetemek számára rendelkezésre álló, szűkülő kutatás-fejlesztési források – ma már inkább K+F+I (Németh 2014) – miatt a kutatásfinanszírozásra hazai és nemzetközi pályázati források megtalálása, hazai és nemzetközi tudományos együttműködések szervezése szükséges a doktori iskolák számára. A szakértői mélyinterjúk és a hallgatói vélemények is azt tükrözik, hogy a tudományos együttműködések jelenlegi mértéke az elvártnál alacsonyabb. Az elvárt mérték egzaktan ugyan nem határozható meg, igények, javaslatok azonban elhangoztak a szakértői mélyinterjúk és a hallgatói fókuszcsoportos viták során is. Minden vizsgált szereplő a jelenleginél nagyobb gyakoriságú és intenzitású tudományos együttműködések tartana célszerűnek.

Irodalom

- Berényi D. (2011): Határok nélküli tudomány. *Magyar Tudomány*, 3., 340–346.
- Buday-Sántha A. (2000): A „Regionális felsőoktatás 2000” című konferencia főbb megállapításai és javaslatai. *Tér és Társadalom*, 4., 165–166.
- Czifrusz M. (2012): A térszemlélet szerepe a regionális tudomány, a gazdaságföldrajz és a közgazdaságtan viszonyában. In: Rechnitzer J., Rácz Sz. (szerk.): *Dialógus a regionális tudományról*. Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Magyar Regionális Tudományi Társaság, Győr, 52–59.
- Horváth Gy. (1999): Kutatás, felsőoktatás és regionális átalakulás: Az innováció szerepe a regionális fejlődésben. *Magyar Tudomány*, 4., 447–458.
- Illés I. (2008): *Regionális gazdaságtan – Területfejlesztés*. Typotex, Budapest
- Krugman, P. (1995): *Development, geography and economic theory*. MIT Press, Cambridge
- Lengyel I. (2009): A regionális versenyképességről. In: Lengyel I., Rechnitzer J. (szerk.): *A regionális tudományok két évtizede Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 233–265.

- Lengyel I. (2010): A regionális tudomány „térnyerése”: reális esélyek avagy csalfa délibábok? *Tér és Társadalom*, 3., 11–40.
- Lengyel I., Rechnitzer J. (2004): *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, Pécs
- Lengyel I., Rechnitzer J. (szerk.) (2009): *A regionális tudományok két évtizede Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Mészáros R. (2006): A társadalomföldrajz és a regionális tudomány Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 1., 21–28.
- Nemes Nagy J. (1998): *A tér a társadalomkutatásban*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Németh T. (2014): Vezetői koncepció a Magyar Tudományos Akadémia elnöki feladatainak ellátására. *Magyar Tudomány*, 4., 486–493.
- Rechnitzer J. (1996): A regionális folyamatok sajátosságai és jövőbeli fejlődési irányai. *Magyar Tudomány*, 11., 1347–1360.
- Róna-Tas A. (2003): A magyar doktori iskolák helyzete és jövője. *Magyar Tudomány*, 10., 1298–1307.
- Varga A. (2006): *Térszerkezet, technológiai fejlődés és makrogazdasági növekedés*. PTE Közgazdaságtudományi Kar, Pécs
- <http://www.doktori.hu> (Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság statisztikai adatai 2012-ig)